

بررسی وضعیت تعلق خاطر به دانشگاه دانشجویان فعال فرهنگی دانشگاه شیراز در دوران بحران کرونا: مطالعه ای ترکیبی

محبوبه البرزی^۱، سمانه آقا محمدی^۲

دریافت: ۱۴۰۳/۷/۲۷ پذیرش: ۱۴۰۳/۹/۲

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی احساس تعلق خاطر به دانشگاه در دانشجویان فعال فرهنگی در بحران کرونا بود. در این راستا پژوهش به شیوه ترکیبی هم‌زمان انجام شد. در بخش کمی از روش توصیفی-پیمایشی استفاده شد. جامعه آماری کلیه دانشجویان فعال فرهنگی دانشگاه شیراز در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ بودند. روش انتخاب نمونه در پژوهش حاضر به شیوه در دسترس انجام شد. علت انتخاب این روش به علت وضعیت کرونا و عدم دسترسی به مراجعه حضوری بود و در نهایت نمونه‌ای به تعداد ۲۰۰ دانشجو انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه احساس تعلق به دانشگاه ارسال (۲۰۲۱) استفاده شد. پایایی و روایی مقیاس از روش تحلیلی عامل اکتشافی و آلفای کرونباخ مورد تایید قرار گرفت. در بخش کیفی از روش پژوهش تحلیل محتوا با رویکرد توصیفی تفسیری استفاده گردید، مشارکت کنندگان پژوهش با رویکرد نمونه‌گیری هدفمند با در نظر گرفتن معیار اشباع نظری، انتخاب شدند. روش گردآوری داده‌ها، مصاحبه نیمه ساختاریافته بود و اعتباریابی داده‌ها از طریق بازبینی محقق و روش‌های جمع‌آوری چندگانه اطلاعات تأیید گردید. برای تحلیل داده‌ها از روش شبکه تحلیل مضمون، استفاده گردید. نتایج تحلیل‌های آماری بخش کمی نشان داد، احساس تعلق خاطر به دانشگاه در دانشجویان فعال فرهنگی از میانگین به‌طور معنی‌داری بالاتر بود. نتایج بخش کیفی هم‌راستا با نتایج بخش کمی نشان داد دانشجویان از احساس تعلق برخوردارند. در این ارتباط ۲ مضمون فراگیر (هویت اجتماعی و هویت فردی) و ۵ مضمون سازمان‌دهنده (پیوند اجتماعی، تعهد و مسئولیت‌پذیری، نیاز به شایستگی، نیاز به تعلق، نیاز به دل‌بستگی) و ۲۶ مضمون پایه (مردم‌دوستی، احساس تعصب به دانشگاه، افتخار به دانشگاه، عزت‌نفس، ارائه خدمات، خلاقیت و نوآوری، ارتباط با اساتید، حفظ روحیه دانشجویی، احساس امنیت و غیره) به دست آمد. در نهایت در پژوهش حاضر علت هم‌سویی نتایج بخش کمی و کیفی مورد تحلیل قرار گرفت و تبیین شد.

کلید واژه‌ها: تعلق خاطر به دانشگاه، دانشجویان فعال فرهنگی، بحران کرونا.

^۱. دانشیار گروه مبانی تعلیم و تربیت، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران، نویسنده مسئول، malborzi@shirazu.ac.ir

^۲. کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

مقدمه

بقا و دوام هر جامعه‌ای در گرو میزان احساس تعلق، رضایت از زندگی و نوع نگرش و احساس افراد به اجتماع و جامعه خود است. هر زمان افراد یک جامعه به ملیت، هویت و ارزش‌ها و باورهای ملی و قومی خود احساس عدم تعلق نمایند، بی‌هویتی، نارضایتی و ناسازگاری از مشخصه‌های افراد آن اجتماع محسوب می‌شود. از این‌رو برای نظریه‌پردازان و محققان روانشناس، جامعه‌شناس و به‌طور کلی علوم انسانی پرداختن به مفاهیم و سازه‌هایی که فرد و اجتماع را در شبکه‌ای از ارتباطات و روابط تعریف و مرتبط می‌سازد حائز اهمیت بوده است. از جمله مهم‌ترین این مفاهیم احساس تعلق است. آلن^۱ و همکاران (۲۰۲۴) معتقدند احساس تعلق در محیط‌های دانشگاهی از مهم‌ترین عوامل بقای یک جامعه محسوب می‌شود که لازم است عوامل موثر بر آن شناخته شود. نیلا، زواوی، اتمان و حمید^۲ (۲۰۲۳) معتقد است هر زمان احساس تعلق و نارضایتی در محیط‌های علمی حاکم شود بی‌انگیزشی و بی‌مسئولیتی افزایش می‌یابد. احساس تعلق از مفاهیم اصلی نظریه مازلو^۳ (۱۹۷۰) است و انگیزش در انسان را تبیین می‌کند. مازلو معتقد است کنش فردی توسط نیازهای متری با عنوان سلسله مراتب نیازها هدایت می‌شود، که در آن خواسته‌های اساسی باید برای ظهور نیازهای پیچیده‌تر مورد توجه قرار گیرند. در ابتدا، ارضای نیازهای فیزیولوژیکی مانند غذا، آب و خواب اهمیت دارد و پس از برآورده شدن این نیازها، تمرکز بر ایمنی ظاهر می‌شود. پس از برآورده شدن نیازهای فیزیولوژیکی و ایمنی، افراد به دنبال تعلق، عشق و محبت هستند و نیازهای بعدی شامل احترام (به‌عنوان مثال، موفقیت، کفایت، اعتماد به نفس) و در نهایت، خودشکوفایی (یعنی تحقق هدف) است. در احساس تعلق فرد نه تنها از نام و نمادهای مکان آگاه است، بلکه با مکان احساس بودن و تقدیر مشترک داشتن نیز دارد. در این حالت نمادهای مکان محترم و آن چه برای مکان رخ می‌دهد، برای فرد نیز مهم است (مشکینی، موزن و نوروزی، ۱۳۹۴). در واقع احساس تعلق خاطر مفهومی است که در آن فرد خود را به‌عنوان یک موضوع مرتبط، معنادار و بخش ارزشمند مکان آموزشی در مقابل دیگران ادراک می‌کند (ارسلان و دورو^۴، ۲۰۱۷). احساس تعلق مفهومی فراگیر است که دربرگیرنده (ارتباط، ارزش، احترام و حمایت) است و بدون آن افراد در جامعه و بویژه دانشجویان در معرض خطر بیگانگی، حاشیه‌نشینی و انزوا در دانشگاه هستند. استریهورن^۵ (۲۰۱۹) معتقد است تعلق خاطر دانشجویان به دانشگاه باعث فعالیت بیشتر آنها در این محیط و همین‌طور تلاش بیشتر آنان در جهت افزایش کیفیت محیط زندگی‌شان می‌شود. احساس تعلق در دانشگاه بر اساس مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها و ایدئولوژی‌ها ایجاد می‌شود (استریهورن، ۲۰۲۱) احساس تعلق به مکان آموزشی به‌عنوان اعمالی که باعث سازگار شدن فراگیر در انجام یک فعالیت یا مکان خاص می‌شود و به دنبال آن احساس وابستگی به افراد، موضوعات و محیط‌های مختلف را در پی دارد تعریف شده است. این اعمال باعث افزایش احساس راحتی، خوب بودن و کاهش اضطراب فراگیر می‌شود (کارچر^۶، ۲۰۰۵). تعلق به محیط آموزشی یعنی ادراک فراگیر از اینکه در محیط آموزشی توسط همکلاسی‌ها مورد پذیرش و حمایت است و در نتیجه رضایت و تعلق به محیط دارد (تاف و کلایفتون^۷، ۲۰۲۲).

در میان اقشار مختلف جامعه، جوانان به‌عنوان سرمایه‌های انسانی و اجتماعی اهمیت بسزایی دارند و پرداختن به سلامت روح و روان آنان به نوعی سرمایه‌گذاری برای آینده جامعه محسوب می‌شود. حضور جوانان در دانشگاه مرحله‌ای مهم و اساسی در شکل‌گیری نگرش‌ها، مهارت‌ها، دانش و باورهای آنان است. دانشگاه علمکردهای چندجانبه‌ای برای دانشجویان و جامعه دارد. علاوه بر جایگاه علمی، دانشگاه مکانی مهم برای جامعه‌پذیری افراد و زمینه‌ساز ورود به جامعه است. مورلرنی و کلی^۸ (۲۰۲۱) معتقدند گرچه الویت افراد برای ورود به دانشگاه تحصیلات آکادمیک و علمی است، لیکن برای بسیاری از دانشجویان الویت‌هایی از جمله انجام فعالیت‌های گروهی و حضور در کمپین‌های اجتماعی که نقش بسزایی در شکل‌گیری اهداف فردی، اجتماعی، تحصیلی و شغلی آنان دارند حائز اهمیت است. سامورا^۹ (۲۰۱۸) براین باور است که حضور در دانشگاه منجر می‌شود افراد با دیدگاه‌ها و عقاید مختلف در یک مکان مناسب احساس تشریک‌مساعی، تعهد، مسئولیت‌پذیری و فراتر از آن لذت، آرامش و تعلق داشته باشند. هابل و بولتون^{۱۰} (۲۰۲۰) با توجه به نقش حتی فضای فیزیکی

^۱ Allen^۲ Nabila, Zawawi, Othman & Hamid^۳ Mazlow^۴ Duru^۵ Strayhorn^۶ Karcher^۷ Taff & Clifton^۸ Murlrooney & Kelly^۹ Samura^{۱۰} Hubble & Bolton

دانشگاه در سلامت روان و بهزیستی افراد به سیاست‌ها و برنامه‌های دانشگاه‌ها برای جذب دانشجویان به فعالیت‌های اجتماعی علاوه بر فعالیت‌های علمی تأکید دارند. با توجه به اهمیت فعالیت‌های علمی و اجتماعی دانشجویان در دانشگاه‌ها، هرگونه تغییر و تحولی در کمیت و کیفیت حضور فیزیکی می‌تواند تأثیرات متعددی داشته باشد. در این خصوص بروز بیماری و همه‌گیری‌ها از مهمترین عواملی است که زندگی اجتماعی افراد و حضور آنان را در اجتماع تحت تأثیر قرار می‌دهد. همه‌گیری‌ها تأثیر بسیاری بر روابط اجتماعی و سلامت روحی و جسمی افراد دارند (پدلر^۱ و همکاران، ۲۰۲۲؛ الن و همکاران^۲، ۲۰۲۲؛ گرلین، اپلتن، رابن و ملا^۳، ۲۰۲۰). چرا که افراد زمانی که با تهدید و بیماری مواجه می‌شوند رفتارهای اجتنابی دارند و به‌طور کامل از هنجارهای اجتماعی که سلامت جسمی آنان را تضمین نماید پیروی می‌کنند (اسکالر، موری و بانگرت^۴، ۲۰۱۵). لذا این دوری‌گزینی از سایر انسان‌ها می‌تواند سلامت روان اعضای جامعه را با مخاطره مواجه سازد. علاوه بر این رشد فرهنگی که در سایه تعاملات کارآمد افراد با یکدیگر اتفاق می‌افتد نیز در اپیدمی‌ها آسیب می‌بیند. نهاد دانشگاه از نهادهایی است که بواسطه تعاملات کارآمدی بین دانشجویان با یکدیگر علاوه بر رشد علمی زمینه‌های رشد فرهنگی و اجتماعی را فراهم می‌نماید. دانشگاه قادر است با بهره‌گیری از خلاقیت و نیروی جوان خویش حضور موثر و جدی خود را در جامعه به اثبات رسانده و به‌عنوان یکی از اعضای فعال جامعه خود مطرح باشند. با پاندمی شدن ویروس کرونا و بیماری مربوط به کووید ۱۹، شرایط خاصی بر نظام آموزش عالی تحمیل شد و تعلیم و تربیت از روش مستقیم و حضوری به شیوه مجازی و الکترونیکی تبدیل شد. چنان که ادامه تحصیل تنها با استفاده از ابزارها و امکانات ارتباطی از راه دور امکان پذیر است (نبیلا و همکاران، ۲۰۲۳؛ هوبر و هلم^۵، ۲۰۲۰). آموزش مجازی که به تبعیت از بحران کرونا ایجاد شد در فضاهای آموزشی مزایا و معایب متعددی نشان داد که از مهم‌ترین مشکلات آن نبود ارتباط چهره به چهره بین افراد، کاهش مهارت‌های اجتماعی و روابط و تعامل با همسالان و کاهش ارتباط عاطفی است (سلیمی و فردین، ۱۳۹۹). پیگلیاپوکو و باگلیالو^۶ (۲۰۰۸) بر این باورند آموزش مجازی به تدریج باعث ایجاد حس دوری در فراگیران شده است. ماهاما، آسانت، منساح و همکاران^۷ (۲۰۲۱) در پژوهش خود نشان دادند، در آموزش مجازی فراگیران احساس تعلق و وابستگی پایینی نسبت به همسالان خود دارند. اینهورن^۸ (۲۰۲۱) نیز نتایج مشابهی در پژوهش خود نشان داد. همچنین احساس تعلق باعث افزایش اطلاعات، همکاری، حمایت و احساس تعهد نسبت به اهداف گروه خواهد شد که در آموزش مجازی احتمال آن کاهش می‌یابد (چاترجی و کوریاب^۹، ۲۰۲۰).

بر این اساس بنظر می‌رسد یکی از مهم‌ترین مشکلات مربوط به آموزش مجازی در بحران کرونا احساس تعلق اجتماعی^{۱۰} است (ویچینگ، لیو و روایی^{۱۱}، ۲۰۰۸). نیاز برای تعلق به مکان آموزشی از ساختارهای روانشناختی اساسی برای شکوفایی بهتر جوانان است (ارسلان^{۱۲}، ۲۰۲۰؛ ارسلان و تانهان^{۱۳}، ۲۰۱۹). احساس تعلق به دانشگاه از مهم‌ترین سازه‌های روانشناسی است که تحقیقات متعدد پیامدهای مثبت آن و در صورت فقدان پیامدهای منفی آن را ذکر کرده‌اند. چنانچه پژوهش‌ها نشان می‌دهد دانشجویان با احساس تعلق بالا از راهبردهای مؤثر کمک‌جویی بیشتر بهره می‌برند (وون و همکاران^{۱۴}، ۲۰۱۹) و به‌طور کلی سازگارترند و مشکلات روانی کمتری دارند (الن و همکاران، ۲۰۲۴؛ الن و همکاران، ۲۰۲۱؛ پیتمن و ریچموند^{۱۵}، ۲۰۰۷؛ تامپسون و همکاران^{۱۶}، ۲۰۱۹). احساس تعلق دانشجویان در محیط‌های دانشگاهی با پیشرفت تحصیلی و زندگی موفق در دانشگاه مرتبط است (اسمیت و همکاران^{۱۷}، ۲۰۲۱). همچنین مطالعات نشان دادند که تعلق خاطر یک عامل حفاظتی اساسی برای حفظ سلامت روان و سازگاری فراگیران در برابر عوامل استرس‌زا یا ناملايمات خواهند بود (بکهاوس

^۱ Pedler

^۲ Allen

^۳ Greyling

^۴ Schaller, Murray & Bangerter

^۵ Huber & Helm

^۶ Pigliapoco & Bogliolo

^۷ Mahama, Asante, Mensah, Kwaw, Amponsae, Nartey & Opoku

^۸ Einhorn

^۹ Chatterjee & Correia

^{۱۰} Sense of community

^{۱۱} Wighting, Liu & Rovai

^{۱۲} Arslan

^{۱۳} Tanhan

^{۱۴} Won & et al

^{۱۵} Pittman & Richmond

^{۱۶} Thompson & et al

^{۱۷} Smith & et al

و همکاران^۱، ۲۰۱۹). از سوی دیگر بررسی‌ها نشان داده‌اند که احساس تعلق کمتر به مجموعه آموزشی با چالش‌های سازگاری روانی، مانند افسردگی، اضطراب (ارسلان، ۲۰۱۹؛ ارسلان و همکاران، ۲۰۲۰؛ ارسلان و تانهام، ۲۰۱۹؛ دیویس و همکاران^۲، ۲۰۱۹) همراه است. لیو، یانگ، زنگ و یانگ^۳ (۲۰۲۰) با بررسی احساس تعلق و عملکرد تحصیلی دانشجویان در دوران قرنطینه ناشی از بحران کرونا دریافتند دانشجویانی که به روش یادگیری مشارکتی آنلاین آموزش یافتند نمرات بالاتری کسب کردند و از احساس تعلق به کلاس درس و ارتباط نزدیک‌تری به یکدیگر داشتند به طور کلی نوع روش آموزش در ارتقای یادگیری فعال و حس تعلق دانشجویان موثر است. نییلا و همکاران (۲۰۲۳) نشان داد نیاز به احساس تعلق در بحران کرونا در دانشجویان کاهش یافته است. سائز و همکاران^۴ (۲۰۲۱) در پژوهشی با بررسی نقش احساس تعلق در دوران کرونا و پس از کرونا دریافتند، سطح احساس تعلق افراد در این دوران کاهش یافته است. گپالان، لیندن کارمیشل و لانزا^۵ (۲۰۲۲) در پژوهش خود در خصوص احساس تعلق دانشجویان کالج در میان همه‌گیری کووید-۱۹ دریافتند دانشجویان علی‌رغم سطوح بالای احساس تعلق در زمان قبل از کرونا در دوران بحران کرونا از احساس تعلق کمتری برخوردار بودند. مارلر، بروس و همکاران^۶ (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان بررسی حس تنهایی، تعلق به دانشگاه، نشاط ذهنی، و تعدیل روانی در طول همه‌گیری ویروس کرونا دریافت نشاط ذهنی تاثیر بسزایی بر احساس تنهایی در طول بیماری کرونا دارد و از طرفی احساس تعلق به دانشگاه نقش تعدیل‌کننده نشاط ذهنی در دانشجویان را دارد. مونی و بکر^۷ (۲۰۲۱) با بررسی تأثیر همه‌گیری کووید-۱۹ بر تعیین احساس تعلق دانشجویان دریافتند احساس تعلق دانشجویان با کاهش قابل توجه‌ای همراه بوده است. فیشر^۸ (۲۰۲۱) در پژوهشی، به مطالعه‌ای اکتشافی بر فاکتورهای احساس تعلق اجتماعی در دوره‌های آنلاین که بر رضایت آموزشی کمک می‌کند پرداخت. یافته‌های فیشر نشان داد تعاملات بین دانشجویان و مربیان در آموزش آنلاین باعث ایجاد احساس تعلق اجتماعی در آن‌ها می‌شود؛ همچنین وجود احساس تعلق اجتماعی در فراگیران بر رضایت آموزشی تاثیر مثبت دارد. نتایج پژوهش چاترچی و کوریاب (۲۰۲۰) نیز نتایج نشان داد، بین مشارکت و احساس تعلق اجتماعی همبستگی مثبت وجود دارد. شیردل و محمدی (۱۴۰۰) در پژوهشی خود دریافتند، مددجویان با وجود مصائب اجتماعی و ضربه روحی در کودکی، گسسته شدن تعلق به مدرسه و بازماندگی از تحصیل، نداشتن پیوندهای اجتماعی و احساس تعلق به کانون اصلاح و تربیت، نداشتن احساس تعلق اجتماعی در خانواده، احساس تعلق به پیوندهای دوستانه انحرافی، سابقه‌داری و تکرار جرم، پیوندهای اجتماعی آن‌ها به سمت احساس تعلق ضداجتماعی و در نهایت، کنش‌های انحرافی و تکرار جرم سوق یافته است. صلاحیا و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان بررسی عوامل تاثیرگذار بر احساس تعلق اجتماعی در محیط دانشگاهی دریافتند باز بودن دانشگاه، برون‌گرایی، اعتماد اجتماعی از جمله عوامل تاثیرگذار بر احساس تعلق اجتماعی است.

با توجه به آنچه گفته شد می‌توان دریافت بحران کرونا و تبدیل آموزش حضور به آموزشی مجازی مسائل و مشکلات متعددی را به همراه داشت. در این خصوص فراگیران در سنین مختلف به شیوه‌ها و میزان‌های مختلفی از عدم حضور در مکان آموزشی متأثر می‌شوند. یکی از ارکان اساسی و مهم اجتماع در این زمان، دانشگاه‌ها و دانشجویان بویژه دانشجویانی بودند که فعالیت‌های فرهنگی در عرصه‌های مختلف داشتند. واحدهای فرهنگی دانشگاه از جمله بخش‌هایی در نهاد دانشگاهی است که وظیفه خطیر تربیت افراد فعال فرهنگی را به عهده دارد. حفظ روحیه مشارکت‌جویی در قالب نهادهای فرهنگی، سیاسی، اجتماعی ضامن بقا و دوام یک جامعه خواهد بود (فیلی، پزشکی راد و چیدری، ۱۳۸۵). چراکه پیامد ایجاد روحیه مشارکت‌جویی ابتدا محدود به فضای دانشگاهی است و سپس زمینه‌ساز مشارکت و احساس مسئولیت اجتماعی در مقیاس وسیع‌تر از مجامع دانشگاهی، یعنی جوامع خواهد بود (فرهادی، ۱۳۹۷). دانشجویان به‌عنوان طالبان علوم مختلف سرمایه هر کشور محسوب شده، نقش مهمی در آینده کشور دارند و سهم آنان در توسعه کشور به خصوص توسعه اجتماعی و فرهنگی امری مسلم و مبرهن است. در نهایت از آنجایی که پیش‌بینی هر پدیده‌ای مستلزم آگاهی از عواملی است که بر آن پدیده تاثیرگذارند. لذا در بحث مشارکت‌های دانشجویی در فعالیت‌های فرهنگی و پژوهشی نیز ملزم به بررسی و پژوهش است به‌ویژه در شرایطی که بحران کرونا بخش اعظمی از زندگی

^۱ Backhaouse & et al

^۲ Davis & et al

^۳ Liu, Yang, Zhang&Yiang

^۴ Saiz & et al

^۵ Gopalan, Linden Carmichael & Lanza

^۶ Marler, Bruce & et al

^۷ Mooney & Becker

^۸ Fisher

دانشجویان و در واقع تمام افراد را درگیر خود کرده و به نحوی آن را تحت تاثیر قرار داده است. ضرورت و اهمیت شناخت وضعیت احساس تعلق مشارکت کنندگان در فعالیت های فرهنگی در وضعیت همه گیری ویروس کرونا از آن جهت است که به نظر می رسد این عوامل قادرند میزان مشارکت و کیفیت حضور دانشجویان فعال را در فعالیت های فرهنگی تحت تاثیر قرار دهد. بدون شک هر قدر زیرساخت های مشارکت از ابعاد گوناگون بیشتر مورد کالبد شکافی قرار گیرد، پیش بینی شرایط، در راستای ارزش ها و عوامل مرتب بر مولفه مشارکت دقیق تر هویدا می گردد. لذا بدین منظور در پژوهش حاضر وضعیت احساس تعلق به دانشگاه، دانشجویان فعال فرهنگی دانشگاه شیراز در دوران بحران کرونا مد نظر قرار گرفت. در خصوص مضامین کاربردی این پژوهش می توان بر این نکته تاکید کرد که یافته های این پژوهش به دلیل بهره گیری از داده های کمی و کیفی به طور همزمان اطلاعات ارزشمندی برای جهت دهی به فعالیت های آینده دانشجویان فعال فرهنگی در نهادهای فرهنگی به دست خواهد داد. در این خصوص هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی احساس تعلق به دانشگاه در بحران کرونا در دانشجویان فعال فرهنگی بود

روش تحقیق

در پژوهش حاضر جهت بررسی وضعیت تعلق خاطر دانشجویان فعال فرهنگی به دانشگاه در بحران کرونا از طرح ترکیبی همزمان از نوع اعتباریابی داده های کمی^۱ استفاده گردید (کرسول و پلانوکلاک، ۲۰۰۷). منطق کلی استفاده از طرح ترکیبی در این پژوهش به این دلیل است که با توجه به اهمیت موضوع بررسی، به ویژه در دانشجویان فعال فرهنگی و با توجه به محدودیت و کمبود پژوهش در این خصوص بررسی متغیرها به صورت ترکیبی نتایج بهتر و معتبرتری ارائه خواهد کرد و از آنجایی یکی از طرح های کمی و یا کیفی به تنهایی پاسخگوی حل این مسأله نیست از طرح ترکیبی استفاده گردید.

روش پژوهش بخش کمی: با توجه به اینکه هدف بخش کمی بررسی وضعیت تعلق خاطر دانشجویان فعال فرهنگی به دانشگاه در دوران بحران کرونا بود، روش پژوهش توصیفی - پیمایشی است و جامعه آماری کلیه دانشجویان فعال فرهنگی دانشگاه شیراز در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ بودند. روش انتخاب نمونه در پژوهش حاضر به شیوه در دسترس انجام شد. علت این روش به علت وضعیت کرونا و عدم دسترسی به مراجعه حضوری بود. پرسشنامه ها از طریق گوگل فرم طراحی و در گروه های مختلف دانشجویان فعال فرهنگی (انجمن های علمی، کانونها، نشریات، تشکلهای و فعالان فرهنگی خوابگاه ها) ارسال گردید و از بین مجموع اطلاعاتی که در گوگل فرم ارسال شد با استفاده از روش نمونه گیری در دسترس ۲۰۰ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. در مجموعه معاونت فرهنگی دانشگاه شیراز و سایر دانشگاه های کشور مجموعه هایی برای تشویق دانشجویان به فعالیت های مختلف علمی فرهنگی با ساختار و برنامه هایی مشخص با عنوان انجمن های علمی، کانون های دانشجویی، نشریات، تشکلهای سیاسی - مذهبی و اجتماعی و نهایتا فعالان فرهنگی خوابگاه ها شکل گرفته است که دانشجویان علاقه مند را جذب می کند. در این راستا قابل ذکر است میانگین سنی دانشجویان ۲۳/۶۴ و انحراف استاندارد ۴/۰۲ بود. به منظور سنجش احساس تعلق به دانشگاه از پرسشنامه احساس تعلق به دانشگاه^۲ توسط ارسال در سال ۲۰۲۱ برای سنجش احساس تعلق خاطر دانشجویان به دانشگاه تهیه شده و شامل ۱۰ گویه است، استفاده گردید. در این پرسشنامه آزمودنی باید در یک مقیاس لیکرت ۷ درجه ای از ۱ (کاملا مخالفم) تا ۷ (کاملا موافقم) میزان موافقت یا مخالفت خود با هر یک از عبارات را بیان کند. این پرسشنامه شامل دو بعد پذیرش از طرف اجتماع^۳ و طرد از طرف اجتماع^۴ است. ارسال (۲۰۲۱) در پژوهش خود روایی و پایایی پرسشنامه احساس تعلق به دانشگاه را گزارش نمود. چنانچه این پرسشنامه با استفاده از روش تحلیل عاملی (اکتشافی و تأیید) بررسی گردید و دو بعد استخراج شد و همچنین و همبستگی آن با پرسشنامه احساس تنهایی ۰/۶۴- و با پرسشنامه سازگاری روانی ۰/۴۴ به دست آمد که حاکی از روایی همگرایی آن بود. همچنین سازندگان پایایی پرسشنامه را با شیوه الفای کرونباخ را در دو بعد پذیرش از طرف اجتماع و طرد از طرف اجتماع را ۰/۷۸ و ۰/۸۷ گزارش نمودند. نکته قابل توجه آن است که نمره کل در این پرسشنامه از معکوس سازی گویه های طرد اجتماعی و جمع کل دو بعد به دست می آید و نشان می دهد احساس تعلق افراد چگونه است. برای استفاده از این پرسشنامه، در پژوهش حاضر ابتدا پرسشنامه از انگلیسی به فارسی و سپس از فارسی به انگلیسی ترجمه شد و ویژگی های روانسنجی آن محاسبه شد. در این راستا برای بررسی روایی از روش تحلیل عاملی به شیوه اکتشافی استفاده گردید.

^۱ concurrent mixed method- validating quantitative data

^۲ The College Belongingness Questionnaire

^۳ social inclusion scale

^۴ social exclusion scale

بر اساس تحلیل عاملی پرسشنامه، شاخص KMO برابر $0/85$ و مقدار مجذور خی آزمون بارتلت برابر با $1156/051$ ($PS < 0/001$) به دست آمد. بر اساس عامل های موجود در شیب خط نمودار اسکری و ارزش های ویژه بالاتر از یک در نهایت دو بعد پرسشنامه تأیید شد. بعد اول (پذیرش اجتماعی) با واریانس $47/20$ درصد و مقدار ارزش ویژه $4/72$ و بعد دوم با عنوان طرد اجتماعی با واریانس $18/81$ درصد و مقدار ارزش ویژه $1/89$ و در کل پرسشنامه $66/01$ درصد از واریانس متغیر احساس تعلق خاطر را پیش بینی نمود. همچنین نتایج محاسبه پایایی با استفاده از روش الفای کرونباخ در بعد پذیرش اجتماعی $0/90$ و در بعد طرد اجتماعی $0/80$ ، و در نمره کل $0/76$ به دست آمد.

روش پژوهش بخش کیفی: برای گردآوری داده های کیفی، بر اساس مصاحبه نیمه عمیق با سوالات پرسشنامه مصاحبه باز پاسخ به کشف واستخراج تجارب زیسته اعضای فعال فرهنگی پرداخته شد، مصاحبه های با استفاده از روش تحلیل شبکه مضامین (مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر) استرید استرلینگ (2001) تحلیل شدند. در این راستا، نمونه گیری به صورت هدفمند به بر اساس اشباع نظری پاسخ ها صورت گرفت و از بین فعالان فرهنگی در بخش های مختلف معاونت فرهنگی افرادی که سابقه فعالیت بیشتری در دوران کرونا داشتند بر اساس نظر کارشناسان مسئول هر بخش فرهنگی انتخاب شدند و انتخاب آنان بر اساس مصاحبه ها تا حد اشباع نظری ادامه داشت. عبارتی نمونه گیری تا جایی ادامه یافت که دیگر پاسخ ها به اشباع رسید و پاسخ و کد جدیدی به دست نیامد. در این راستا در نهایت تعداد 20 نفر از فعالین از گروه های مختلف مصاحبه شدند. از معیارهای ورود به مطالعه، فعالیت فرهنگی در دوران بحران کرونا و داوطلب بودن و شرط خروج عدم تمایل به شرکت در مصاحبه بود. برای اعتباریابی داده های کیفی، در این پژوهش از روش های جمع آوری چند گانه اطلاعات (کمی و کیفی) و خودبازبینی محقق طی فرآیند جمع آوری و تحلیل داده ها استفاده شد.

یافته ها

جهت بررسی میزان احساس تعلق به دانشگاه در دانشجویان فعال فرهنگی از آزمون تی تک نمونه ای استفاده شد (جدول 1).

جدول 1. نتایج آزمون تی تک نمونه ای جهت مقایسه میانگین کل و ابعاد مختلف احساس تعلق با سطوح قابل قبول (Q2)

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	سطح کفایت قابل قبول	مقدار تی	درجه آزادی	سطح معنی داری
پذیرش اجتماعی	200	4/70	1/51	4	6/60	199	0/001
طرد اجتماعی	200	2/59	1/11	4	17/75	199	0/001
نمره کل	200	4/65	0/71	4	6/98	199	0/001

همان گونه که در جدول (2-1) مشاهده می گردد، ملاحظه می شود که از دیدگاه دانشجویان فعال فرهنگی میانگین بعد پذیرش اجتماعی با مقدار ($4/70$) بالاتر از میانگین معیار (4) ارزیابی شده است که بر اساس مقدار t به دست آمده در درجه آزادی 199 تفاوت معناداری بین این دو میانگین وجود دارد. این یافته ها به آن معنا است که از دیدگاه دانش جویان پذیرش اجتماعی بالاتر از حد معیار است. همچنین در بعد طرد اجتماعی ملاحظه می شود از دیدگاه دانشجویان فعال فرهنگی میانگین با مقدار ($2/59$) پایین تر از حد میانگین معیار (4) است که با توجه به مقدار t به دست آمده در درجه آزادی 199 تفاوت معناداری بین این دو میانگین وجود دارد. این بدان معناست که طرد اجتماعی دانشجویان پایین تر از حد معیار است. در نمره کل احساس تعلق نیز نتایج نشان داد از دیدگاه دانشجویان فعال فرهنگی احساس تعلق با میانگین ($4/65$) بالاتر از حد میانگین معیار (4) است که با توجه به مقدار t به دست آمده در درجه آزادی 199 تفاوت معنی داری بین این دو میانگین وجود دارد. این بدان معناست که تعلق اجتماعی دانشجویان بالاتر از حد معیار است.

در بررسی سوال بخش کیفی پژوهش بر این مبنا که احساس تعلق به دانشگاه در دانشجویان فعال فرهنگی چگونه است؟ پاسخ های دانشجویان حاکی از احساس تعلق به دانشگاه بود. در این خصوص مصاحبه شوندگان بیان داشتند سختی شرایط حاکم بر زندگی فردی و اجتماعی در دوران بحران کرونا لزوم ارتباط با دانشگاه از طریق بستر ایجاد شده از سوی معاونت فرهنگی به صورت فعالیت های فرهنگی و اجتماعی رادوچندان ساخت و این فعالیت های عامل

اصلی برای حفظ احساس تعلق به دانشگاه با وجود عدم حضور فیزیکی بود. در بررسی مصاحبه‌های انجام شده دو مضمون فراگیر، ۵ مضمون سازمان‌دهنده و ۲۶ مضمون پایه به دست آمد (جدول ۲؛ شکل ۱).

جدول ۲. مضامین فراگیر، سازمان‌دهنده و پایه به دست آمده از مصاحبه با فعالان فرهنگی در خصوص چگونگی احساس تعلق

مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
کد ۲) عضویت گروهی کد ۴) افتخار به دانشگاه کد ۶) رضایت از فعالیت کد ۱۱) ارتباط با دانشجویان کد ۵) ارتباط با اساتید کد ۱۵) کار تیمی و مشارکت اجتماعی کد ۷) دغدغه فعالیت جمعی	پیوند اجتماعی	هویت اجتماعی
کد ۲۰) ارائه خدمات به دانشگاه کد ۱۴) فرصت خلاقیت و ایده پردازی کد ۱۹) ترجیح منافع اجتماعی به شخصی کد ۳) تعصب به دانشگاه کد ۸) امکان ارائه خدمات به صورت مجازی کد ۳) لزوم ارائه خدمات فرهنگی و اجتماعی	تعهد و مسئولیت پذیری	
کد ۷) انگیزه درونی کد ۳) نمایش توانمندی کد ۱۱) هدفمندی کد ۹) تعهد کد ۱۳) حفظ روحیه دانشجویی	نیاز شایستگی	هویت فردی
کد ۸) احساس اهمیت کد ۱۶) عزت نفس کد ۱۴) امنیت کد ۷) راحتی کد ۱۱) لذت	نیاز به تعلق و آرامش	
کد ۱۶) علاقه کد ۴) زنده نگه داشتن خاطرات کد ۲) مردم دوستی	نیاز به دلبستگی	

شکل ۱.۱. مضامین فراگیر و سازمان دهنده دلایل احساس تعلق به دانشگاه

همان گونه که نتایج جدول نشان می دهد در خصوص چگونگی احساس تعلق به دانشگاه در بحران کرونا دو مضمون فراگیر با عناوین هویت اجتماعی و هویت فردی به دست آمد. به عبارتی آنچه تبیین کننده احساس تعلق فعالان فرهنگی به دانشگاه می باشد نقشی است که انجام فعالیت های فرهنگی در ایجاد هویت اجتماعی و فردی دانشجویان دارد. در ادامه مضامین به دست آمده و شواهد مربوط به آن ذکر می گردد.

مضامین فراگیر:

مضمون فراگیر اول هویت اجتماعی:

هویتی که دانشجویان فعال فرهنگی بر اساس روابط اجتماعی با دیگران بویژه دانشجویان و اساتید کسب می کنند. این مضمون فراگیر از دو مضمون سازمان دهنده شامل **الف) پیوند اجتماعی** به معنای هر عاملی که موجب ارتباط شایسته و مناسب با مجموعه دانشگاه است و **ب) مسئولیت پذیری** نسبت به دانشگاه به معنای تبادل تجارب و خدمات بین فعال فرهنگی و دانشگاه است.

الف) پیوند اجتماعی به عنوان یک مضمون سازمان دهنده از هفت مضمون پایه تشکیل شده است که شواهد مربوط به مضامین پایه آن در ادامه آمده است.

-عضویت گروهی:

از مهم ترین یافته های حاصل از مصاحبه با فعالان فرهنگی عضویت در گروه و جزیی از گروه بودن است. مجموعه دانشگاه برای دانشجویان از افراد متفاوتی از جمله اساتید، دانشجویان، دوستان، کارکنان و مسئولان دانشگاه تشکیل شده است که برای یک فعال فرهنگی عامل مهمی برای احساس تعلق به دانشگاه است.

فعال فرهنگی با عضویت انجمن علمی

کد ۲) «اینکه نمیتونستم با خیلی از اساتید در ارتباط باشیم خیلی اذیت کننده بود»

فعال فرهنگی با عضویت کانون قران و عترت

«اینکه در دانشگاه گروه همسالان حضور داشتند و دلگرم بودن به آنها باعث میشد بیشتر به دانشگاه وابسته باشم»

-افتخار به دانشگاه:

فعال فرهنگی با عضویت انجمن علمی

کد ۴) «به نظرم باید تلاشمون در جهت ایجاد یک وجهه خوب از دانشگاه و اساتید در نظر دیگران باشه تا هم خودمون بهش افتخار کنیم و هم دیگران»

فعال فرهنگی با عضویت در کانون

کد ۱۲) «من در واقع بخشی از زندگی فریدم درگیر دانشگاه شده و به اون مکان و محیط افتخار می کنم و جز افتخاراتمه»

-رضایت از فعالیت های فرهنگی:

فعال فرهنگی عضو انجمن علمی

کد ۶) «من با انجام فعالیت های فرهنگی حس تعلقم به دانشگاه بیشتر میشه، به نظرم باید دانشجو هارو به سمت انجام فعالیت های فرهنگی کشوند»

فعال فرهنگی عضو کانون ادبی

کد ۹) «فعالیت در کانون ادبی و فضای فرهنگی باعث بازگشت علاقه و انگیزه من برای بقیه کارام شد»

-ارتباط با دانشجویان:

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۱۱) «گروه های هم سن و سایر دانشجو و احساس خوب نسبت به آنها در داخل دانشگاه باعث میشه من به دانشگاه وصل بشم»

فعال فرهنگی عضو کانون

کد ۲۰) «من تا جایی که ممکن بود سعی کردم ارتباطم رو با دانشجوهای دیگه و هم کلاسها قطع نکنم».

-ارتباط با اساتید:

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۵) «اساتید سعی کنن به مقدار این تعامل با دانشجو ها رو بیشتر کنن»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۱۳) «به نظرم اساتدا باید بتونن یک ارتباط دو سو به (اثرگذار بودن و اثر پذیر بودن) با دانشجو ایجاد کنن»

-کار تیمی و مشارکت اجتماعی:

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۱۵) «به نظرم باید تلاش کرد کار تیمی را افزایش داد چون احساس خوبی که حاصل کار تیمی است خیلی مفیده»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۸) «همین دور هم بودن تعدادی جوان هم رای و نظر در ان فضا و انجام فعالیت های گسترده خیلی تاثیر گذاره»

-دغدغه فعالیت:

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۷) «اگر مشکلی توی اون شخص محیط داره میبینه دغدغه اینو داشته باشه که اون مشکل رو در حد توانش حل کنه در حدی که قدمی برای برطرف

کردنش برداره»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۱۵) «دانشگاه و مسئولین باید با ایجاد جسارت، جرات مندی و آشنا کردن دانشجویان با فعالیت های فرهنگی باعث انجام فعالیت بیشتر در اونها بشن»

ب) **مسئولیت پذیری:** به عنوان دومین سازمان دهنده در هویت اجتماعی به معنای تعهد و احساس وظیفه فعال فرهنگی برای ارائه خدمات به دانشگاه در

بحران کرونا بود که از ۶ مضمون پایه تشکیل شده است.

-ارائه خدمات به دانشگاه

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۲۰) «حس و نیاز رو توی خودم دیدم که منه ایتین شبیانی باید به کاری بکنم که گامی برای دانشگاهم بردارم و یک باری روز دوش دانشگاه بردارم

و بتونم یک کاری بکنم که به شرایط فعلی کمک کنه»

کد ۱۶) «همیشه تلاش میکنم یکسری مهارت ها رو یاد بگیرم یا ارتقا بدم تا بتونم بیشتر توی دانشگاه فعالیت کنم یا اگر جایی کمکی از دستم برمیاد انجام

بدم»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۹) «من همیشه این احساس رو دارم که کارگزار این مجموعه هستم و باید کار یا خدمتی از دستم برمیاد برای اون انجام بدم داشتن احساس کارگزار بودن مجموعه»

- فرصت خلاقیت و ایده پردازی

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۱۴) «به نظرم باید شرایطی فراهم بشه که استعدادهای دانشجوی به فعلیت برسن و توی نظرسنجی ها از ایده ها و نظرات دانشجوی استفاده کنن تا یکم فعالیت فرهنگی خلاقانه بشه»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۳) «فعالیت های فرهنگی نباید کرخت و بی حوصله کنه آدمو، به نظرم باید تلازش بشه که یکم خلاق تر عمل کنن و فعالیت ها هر سال فقط تکرار سال گذشته نباشن»

- ترجیح منافع اجتماعی به شخصی

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۱۹) «من به شخصه هر جا رفتم و توی هر جمعی بودم نفع جمعی محل را به نفع شخصی ترجیح دادم و به جای اینکه بخوام از نظرات خودم بگم از دانشگاهم گفتم و از کارای خوبی که انجام میشه، سعی کردم صدای دانشگاه باشم توی اون جمع»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۴) «به نظرم آدم وقتی به یه جا تعلق داری مهمه براش که اونجا پیشرفت یا سقوط کنه و به رکود اون محل فکر میکنی دلا یلشو بررسی میکنی حتی اگه زمان شخصی زیادی ازت بگیره»

- تعصب به دانشگاه

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۳) «من خود رو در مقابل دانشگاه مسئول میدونستم که مثلا به به نقدهایی که نسبت به دانشگاه میشد چه توی فضای مجازی چه واقعی دفاع و طرفداری کنم یا توضیحات ارائه بدم»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۵) «من به راحتی نمیتونم دانشگاه رو کنار بزارم حتی وقتی کنکور داشتم اگر کاری پیش میومد برای کانون اول اونو انجام میدادم و کلا خیلی برام مهمه این فضا»

- امکان ارائه خدمات به صورت مجازی

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۸) «سعی بشه ایجاد علاقه کنن با کلاس ها و کارگاه های مجازی، تا همه استفاده لازم رو بپرن»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۹) «من پیشنهادم ایناس که بودجه های حاصل از شرایط مجازی شدن کلاس ها رو به فعالیت های فرهنگی و هزینه کردن در این زمینه صرف کنن، یا مثلا خرید بسته های اینترنت برای همه، دادن بن خرید کتاب به دانشجویان، دادن سهمیه کپی و پرینت به دانشجویان»

- لزوم ارائه خدمات فرهنگی و اجتماعی

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۳) «باید بیایم از یسری از برنامه های فوق برنامه برای هر رشته خاص بهره گیری کنیم و یسری خدمات ویژه ارائه بدیم»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۱۲) «من هیچوقت نمیفهمم چرا دانشگاه نمیداد از امکانات رفاهی دانشگاه یا اجتماع برای تشویق دانشجویان به فعالیت فرهنگی استفاده کنه، مثلاً بلیط سینما نیم بها بده یا گردشگری های دیگرو برای دانشجویان نیم بها کنه یا از امکانات دانشگاه در بیرون دانشگاه برای دانشجویان استفاده کنه»

مضمون فراگیر دوم هویت فردی:

هویتی که دانشجویان فعال فرهنگی بر مبنای چگونگی ارضای نیازهای فردی خود به دست می آورند و این هویت در مجموعه دانشگاه برگرفته از شیوه تعامل با دانشگاه است. این مضمون فراگیر از سه مضمون سازمان دهنده شامل **الف) نیاز به شایستگی** به معنای هر عاملی که موجب کسب شایستگی و تسلط در دانشجویان گردد است. **ب) نیاز به آرامش و تعلق** به معنای احساسی که فعال فرهنگی برای فعالیت های خود به دست آورد و عامل نشاط، آرامش و لذت او است و در نهایت **ج) نیاز به دلبستگی** که حاکی از علاقه و تمایل فعال فرهنگی به انجام کارهای اجتماعی است.

الف) نیاز به شایستگی: به عنوان یک مضمون سازمان دهنده از پنج مضمون پایه تشکیل شده است که شواهد مربوط به مضامین پایه آن در ادامه آمده است

-انگیزش درونی

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۷) «من برای امور مربوط به دانشگاه خیلی فعالم و کلا پیگیر امور دانشگاهم حتی بعد اینکه فارغ شدم از تحصیل و دانشگاه»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۶) «باید سعی بشه محیط دانشگاه بی حوصله کننده نباشه و فعالیت های فرهنگی هم با انگیزه درونی انجام بشه یعنی شرایط به جوری باشه که دانشجوی به خاطر خود فعالیت فعالیت کنه نه برای موارد جانبیش»

-نمایش توانمندی

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۳) «این حس رو به همه القا کنن که فعالیت هاشون داره دیده میشه و دانشگاه قدر دان فعالیت این»

فعال فرهنگی عضویت کانون

کد ۱۰) «سعی برای ماندگار کردن دانشجویان فعال فرهنگی و استفاده از تشویق های ماندگار (مانند بنر زدن برای برتر)، یعنی در واقع کمک کنن دانشجوی دیده بشه و این دیده شدن ها هم ماندگار باشه»

-هدفمندی

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۱۱) «باید فعالیت ها رو هدفمند کرد و کلا بدونی وظیفه شخصی تو چیه و هدف از بودن تو در دانشگاه چیه»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۵) «فعالیت در کانون ادبی و فضای فرهنگی عامل بازگشت علاقه و انگیزه و هدفمندی در زندگی من بود و به نظرم توی این دوران سخت که همه اذیت بودن تونست منو حفظ کنه»

-تعهد

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۹) «برای من حس تعلق این شکلی بود که به فعالیت هام در دانشگاه حتی در شرایط غیرحضور ادغام و رهاش نکردم»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۱۴) «دانشگاه برای من جایی بود که در اون احساس راحتی میکردم از هر نظر و تعهد داشتم نسبت بهش»

-حفظ روحیه دانشجویی

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۱۳) «دوس داشتم در تصمیم گیری های دانشگاه دخالت کنم تا اینجوری حس کنم که هنوز دانشجو هستم»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۲) «من سعی میکردم در جایگاهی قرار بگیرم که تاثیر گذار باشم و اون جو دانشجو بودنمو حفظ کنم»

ب) نیاز به تعلق و آرامش: به عنوان یک مضمون سازمان دهنده از پنج مضمون پایه تشکیل شده است که شواهد مربوط به مضامین پایه آن در ادامه آمده

است

- احساس اهمیت

فعال فرهنگی با عضویت در انجمن

کد ۸) «این حس رو به همه القا کنن که فعالیت هاشون داره دیده میشه و دانشگاه قدر دان فعالیت اونهاست و اهمیت داره براشون»

فعال فرهنگی عضویت کانون

کد ۱۹) «به نظرم باید حمایت گسترده و عام از دانشجو بشه و اون حس کنه که در این مجموعه جایگاه مهمی داره»

- عزت نفس

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۱۶) «حتی اگر کاری انجام نمیشه به دانشجو اجازه صحبت داده بشه و بگذارند مطرح کنیم درخواست هایمان را تا اینجوری حس کنیم کاری از

دستمون بر میاد و حس خوب داشته باشیم ازش»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۲۰) «تاثیر و تاثیر فرد بر محیط و محیط بر فرد، احساس موثر واقع شدن در این محیط که باعث میشه حال دانشجو نسبت به خودش خوب باشه»

- امنیت

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۱۴) «با پشتیبانی مالی، فیزیکی یا مکانی از دانشجو بهش حس امن بودن اون مکان و حامی بودنشو بدیم»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۳) «امن همیشه ایناحساس رو داشتم که کانون خانه من است»

- راحتی

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۷) «احساس راحتی در ان محیط خیلی مهمه یعنی اینکه اونجا جایی که دیگه در گیر سانسور نیستی»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۲۰) «محیط دانشگاه باید اینقدر راحت باشه که به سادگی بشه در اون کسب تجربه کرد»

- لذت

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۱۱) «ایجاد انگیزه، لذت و آورده مانند تجربه، رزومه و غیره برای انجام فعالیت های فرهنگی»

فعال فرهنگی عضویت کانون

کد ۲) «دوره هم بودن تعدادی جوان هم رای و نظر در اون فضا و انجام فعالیت های گسترده به نظرم عامل لذت و حس خوب زیادی بود»

ج) نیاز به دلبستگی: به عنوان یک مضمون سازمان دهنده از سه مضمون پایه تشکیل شده است که شواهد مربوط به مضامین پایه آن در ادامه آمده است.

علاقه

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۱۶) «داشتن خاطره خوب از آن مکان و دلبستگی و وابستگی داشتن بهش خیلی حس مهمیه که من به دانشگاه داشتم»

فعال فرهنگی عضویت کانون

کد ۹) «من ایقدر به اون محیط علاقه داشتم که مشتاق بودم اونجا فعالیت های فرهنگی بیشتری انجام بدم»

زنده نگه داشتن خاطرات

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۴) «میشه مناسبتهای مختلف حضوری و مجازی با کیفیت بالا، گرفتن عکس و خاطره از دانشجویان و استفاده کردن در جشن های مجازی رو پیاده

کرد تا خاطره سازی بشه برای دانشجویان»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۸) «ایجاد خاطرات خوب در دانشگاه برای دانشجو و ماندگار کردنش برایش باعث میشه تا همیشه وصل باشه به دانشگاه»

مردم دوستی

فعال فرهنگی با عضویت انجمن

کد ۲) «دانشگاه از راه های ارتباطی خود استفاده کند مانند ارتباط دانشگاه با دانشگاه و دانشگاه با مردم و خدمات رسانی کنه به مردم»

فعال فرهنگی با عضویت کانون

کد ۱۷) «مردم عادی هم بتونن به یکسری امکانات دانشگاه دسترسی داشته باشند این میتونه باعث ارتباط دانشگاه با مردم بشه»

بحث و بررسی

تبیین نتایج بخش کمی

همان گونه که نتایج در این بخش نشان داد دانشجویان بر اساس مقایسه میانگین نمرات به دست آمده از پرسشنامه احساس تعلق با میانگین معیار، نشان دادند احساس تعلق به دانشگاه در آنان بطور معنی داری بالاتر از حد معیار بود. نتیجه به دست آمده با پژوهش های وون و همکاران (۲۰۱۹)؛ تامپسون و همکاران (۲۰۱۹)؛ ارسلان (۲۰۱۹)؛ لیو و همکاران (۲۰۲۲)؛ ارسلان و همکاران (۲۰۲۰) همسو و با پژوهش های مونی و بکر (۲۰۲۱)؛ کوکمن (۲۰۲۱)؛ گپالان و همکاران (۲۰۲۱) ناهمسو است.

نتیجه کسب شده در این بخش بر اساس مبانی نظری و پیشینه پژوهش در خصوص احساس تعلق تبیین می گردد. براون (۲۰۰۱) احساس تعلق را عضویت، انسجام و ارتباط بین دانشجو با اعضای محیط آموزشی به ویژه همسالان تعریف می کند. در این راستا محیط دانشگاه هر چند به صورت مجازی قادر است برای دانشجویانی که به فعالیت های علمی و فرهنگی می پردازند انسجام و عضویت گروهی را ایجاد نماید. ارسلان (۲۰۲۲) بر این باور است که در بحران کرونا و فضای مجازی دانشجویانی که به ارتباط با دیگران و ایجاد عضویت اهمیت داده اند. احساس تعلقی توأم با مسئولیت پذیری و تعهد به دانشگاه دارند و هر گونه فرصتی که از سوی دانشگاه برای آنان ایجاد شده توانسته نقش مهمی در احساس تعلق بیشتر ایجاد نماید. وون و همکاران (۲۰۱۹) نیز بر این باورند که فرصت هایی که در محیط ایجاد می شود می تواند نقش یک راهبرد موثر برای حفظ سازگاری روانی و احساس تعلق داشته باشد و بر این اساس می توان فعالیت های فرهنگی را فرصت و راهبرد موثر کمکی در این خصوص برای ایجاد احساس تعلق و سازگاری روانی دانست.

از سوی دیگر بر اساس دیدگاه روانشناسان اجتماعی احساس تعلق حاصل تعاملات فرد با محیط (فیزیکی و روانی) است. بر این اساس دانشگاه و مجموعه آن هر چه فرصت های تعامل بیشتری ایجاد نمایند از دیدگاه روانشناسان اجتماعی احساس وابستگی و تعلق بیشتری ایجاد می کنند و حتی می توان به نقش ارتباط عاطفی که بین دانشجو و دانشگاه ایجاد می شود در تبیین احساس تعلق اشاره نمود (سرمست و متوسلی، ۱۳۸۹). ارسلان و همکاران (۲۰۲۰) پیوندهای عاطفی، پیوندهای علمی، پیوندهای اجتماعی و ارتباطات گسترده بین دانشجو و دانشگاه را عامل اساسی احساس تعلق ذکر می کنند. مکیان و کلاتر کوشه

(۱۳۹۴) به نقش تقویت کننده های محیطی بر اساس دیدگاه رفتارگرایان به احساس تعلق می پردازند که می توان در این مبنا به مشوق هایی که برای فعالان فرهنگی در انجام فعالیت ها نهفته است اشاره نمود. روایی^۱ (۲۰۰۲) در پژوهش خود معتقد است آنچه موجب ایجاد احساس تعلق در فضای مجازی و در شرایط خاص برای دانشجویان می شود عوامل چهارگانه روح (دوستی، انسجام، پیوند بین یادگیرندگان)، اعتماد (اعتبار، احسان، اعتماد بین فراگیران)، تعامل (صداقت در بازخورد، اعتماد و ایمنی در بین فراگیران) و انتظارات مشترک (اهداف مشترک یکسان برای یادگیری) است. پس می توان فعالیت های فرهنگی را عاملی واسطه ای برای ایجاد روح، اعتماد، تعامل و انتظارات مشترک برای ایجاد احساس تعلق دانست. همانطور که ناسار و ژولیان^۲ (۱۹۹۵) معتقدند زمانی که اعضای یک اجتماع ارزش ها و نیازهای مشترکی دارند، پیوند اجتماعی قوی بین آن ها شکل می گیرد و این باعث ایجاد احساس تعلق اجتماعی می شود. بنابراین در بحران کرونا فعالیت های فرهنگی و هر آنچه در جهت تسهیل فعالیت های دانشجویان انجام شده پیوند اجتماعی بین دانشجو و دانشگاه را تقویت کرده است. زمانی که اعضای یک اجتماع ارزش ها و نیازهای مشترکی دارند، پیوند اجتماعی قوی بین آن ها شکل می گیرد و این باعث ایجاد احساس تعلق اجتماعی می شود. در ارتباط با پژوهش های ناهمسو با نتیجه پژوهش حاضر فاکتورهای مختلف از جمله ابزار متفاوت، نمونه های متفاوت، شرایط متفاوت (غیر از بحران کرونا) در تضاد ایجاد شده نقش داشته است.

تبیین نتایج بخش کیفی پژوهش

به دنبال شناسایی چگونگی احساس تعلق فعالان فرهنگی به دانشگاه در بحران کرونا مهم ترین مسأله بعد از نتایج کسب شده، تبیین نتایج به دست آمده بر مبنای راهکارهای حفظ و افزایش احساس تعلق با حذف بازدارنده ها و تشویق تسهیل کننده ها است. در این خصوص تبیین یافته ها بر اساس مفاهیم اساسی فردی و اجتماعی که عاملی برای شکل گیری احساس تعلق است صورت می گیرد.

فرصت افرینی:

دانشگاه با مجموعه ای از امکانات و توانمندی های ساختاری، انسانی و سازمانی می تواند بازدارنده یا تسهیل کننده احساس تعلق دانشجویان بویژه در شرایط بحرانی همچون پاندمی کرونا باشد. در این راستا مهمترین ویژگی دانشگاه فراهم سازی فرصت های فعالیت های برون سازمانی و درون سازمانی در دانشگاه و دانشکده ها برای دانشجویان است. در این راستا ارتباط با استادان دانشگاه بویژه استادهایی که تعاملات مناسب و خوبی با دانشجویان دارند و ارتباطات برون سازمانی خوبی هم دارند فرصتی برای دانشجویان محسوب می شود که لازم است معاونت فرهنگی دانشگاه در جهت بهره گیری از این تعاملات و پتانسیل راهکارهای مناسب داشته باشد. برگزاری دوره های آموزشی و ایجاد فرصت هایی که تعاملات استاد و دانشجو را بیشتر سازند نقش اساسی و سازنده ای به عنوان تسهیل کننده احساس تعلق دارد و طبیعی است که محرومیت از این تعامل نقش بازدارنده اساسی می تواند داشته باشد. از سوی بنظر می رسد فعال سازی بیشتر دانشکده ها تا معاونت فرهنگی برای فعالیت های اجتماعی و فرهنگی با توجه به پتانسیل های دانشکده ای اهمیت به سزایی در این خصوص دارد. به ویژه آن که در فعالیت های فرهنگی و اجتماعی تنوع فعالیت ها اساس توجه به سلائق و توانمندی های مختلف دانشجویان است.

مشوقها:

حفظ انگیزه درونی و بیرونی دانشجویان فعال فرهنگی از ارکان اساسی حفظ و افزایش احساس تعلق دردانشجویان است. قدردانی از دانشجویان بخاطر فعالیت ها، ایجاد فرصت تعامل با هم دوره ای ها وسایردانشجویان؛ کمک به تقویت رزومه دانشجویان فعال فرهنگی؛ پرداخت حق الزحمه به آنان برای فعالیت های برجسته؛ القای حس دیده شدن، ارزشمندبودن و اعتماد به نفس دردانشجویان؛ ارائه دوره های بازآموزی و آموزشی برای آنان؛ ایجاد فرصت تعامل با دانشجویان فعال فرهنگی موفق؛ استفاده از ایده های دانشجویان در فعالیت های مختلف؛ تخصیص امتیازات ویژه به دانشجویان فعال فرهنگی؛ اعتماد به دانشجویان؛ اجازه و اختیار عمل دادن به آنان؛ افزایش کار تیمی برای آنان؛ ایجاد جرات مندی و جسارت و احترام به عقاید دانشجویان از مهم ترین مشوق ها برای فعالان فرهنگی است.

پشتیبانی ساختاری دانشگاه:

^۱ Rovai

^۲ Nasar & Julian

از عوامل مهم در ارائه خدمات فرهنگی و اجتماعی دانشجویان به دانشگاه فراهم سازی بستر برای پشتیبانی انسانی؛ مدیریتی؛ مالی، فیزیکی و مکانی است. از اینرو بهسازی فضای دانشگاه بمنظور ارائه خدمات ترکیبی (مجازی- حضوری) برای دانشجویان اساسی است. پتانسیل های فیزیکی و مکانی دانشگاه برای ارائه خدمات قابل توجه است لیکن باید برای فعالیت های فرهنگی و اجتماعی تطابق داده شوند و تغییراتی متناسب فعالیت های در حوزه ها و رشته های مختلف داشته باشند. همچنین باید دانشگاه امکاناتی برای حضور فیزیکی دانشجویان داشته باشد تا مسأله تعامل بخوبی انجام گیرد. پشتیبانی اینترنتی و مالی دانشگاه نیز از مسائل قابل توجه است که راهکارها و گزینه های مناسب برای فعالیت های مختلف باید از قبل برنامه ریزی و مشخص گردد. نکته قابل توجه در پشتیبانی ساختاری دانشگاه انجام نیاز سنجی های مناسب؛ برنامه ریزی های منسجم و هدفمند؛ حذف سوءمدیریت در دانشگاه و حذف رکود در بدنه معاونت فرهنگی دانشگاه و به روز سازی کارشناسان و مدیران فرهنگی دانشگاه است که تا بستر سازی مناسب برای فعالیت های دانشجویان انجام گیرد.

پیشنهاد های پژوهشی

پیشنهاد می شود تحقیقات آزمایشی بر متغیرهای اصلی پژوهش و مطالعات طولی بر دانشجویان فعال فرهنگی انجام شود.

نقش سایر ویژگی های فردی، اجتماعی و محیطی در متغیرهای پژوهش نیز بررسی شود.

پیشنهاد های کاربردی

تقویت ساختارهایی هم چون نهاد فرهنگی که سلامت روان و فعالیت های اجتماعی دانشجویان را قوت می بخشد.

تشویق دانشجویان به عضویت در قسمت های مختلف نهاد فرهنگی که در سلامت روان آنها موثر است.

کارگاه های آموزشی در خصوص نتایج به دست آمده از متغیرهای پژوهش برگزار شود.

گزارش پژوهش های این چنینی به کارشناسان فرهنگی ارائه شود و راهبردها و راهکارهای موثر بیشتر برای دانشجویان بررسی شود.

موانع و بازدارنده های فعالیت های فرهنگی حذف شوند.

مشوق های و تسهیل کننده های فعالیت فرهنگی تقویت شوند.

بر ارائه برنامه های شاد و مفرح در دروه پسا کرونا برای دانشجویان دانشگاه توسط نهادهای دانشجویی فعال فرهنگی تأکید شود.

می توان گزارش این پژوهش را به معاونت فرهنگی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و برنامه ریزی جهت مطالعات تطبیقی بین دانشگاه شیراز و سایر

دانشگاه های کشور ارائه کرد.

برنامه ریزی فرهنگی سال تحصیلی تازه بر اساس نتایج پژوهش توسط گروه های کانونی دانشجویی فرهنگی، گروه های کانونی فرهنگی، اعضای هیأت

علمی و کارکنان انجام شود.

هماهنگی و همسویی برنامه های معاونت فرهنگی در جهت یافته های پژوهش با سایر معاونت های دانشگاه در جهت تسهیل سازی خدماتی که به دانشجویان

ارائه می شود.

منابع

- حکیم زاده، رضوان، درانی، کمال؛ ابوالقاسمی، مهدی و نجاتی، فرهاد (۱۳۹۳). بررسی رابطه احساس تعلق به مدرسه با انگیزه پیشرفت و عملکرد تحصیلی دانش آموزان دوره متوسطه شهر اصفهان. *مجله علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز*، ۲۱(۱)، ۱۶۶-۱۵۱.
- سرمدت، بهرام، متوسلی، محمد مهدی (۱۳۸۹). بررسی و تحلیل نقش مقیاس شهر در میزان احساس تعلق به مکان (مطالعه موردی: شهر تهران). *مدیریت و برنامه ریزی شهری*، ۸(۶)، ۲۶-۲۱.
- سلیمی، سمانه فردین، علی (۱۳۹۹). نقش ویروس کرونا در آموزش مجازی، با تأکید بر فرصت ها و چالش ها، پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی، ۸(۲)، ۶۰-۴۹.
- شیردل، الهام، محمدی، مریم (۱۴۰۰). بررسی کیفی شکل گیری احساس تعلق اجتماعی و تکرار جرم در مراجعین با سابقه. *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*. ۱۰ (۲)، ۴۹۹-۵۲۸.
- فرهادی، محمد (۱۳۹۷). سرمایه ها و مشارکت اجتماعی در فضای دانشجویی. *جامعه پژوهی فرهنگی*، ۹(۱)، ۹۹-۱۲۹.
- فرهمندیان، محمد (۱۳۸۷). نیاز به احساس تعلق داشتن، *نشریه پیوند*، شماره ۲۷۸، ۳-۱.
- فیلی، سعید، پزشکی راد، غلامرضا و چیذری، محمد (۱۳۸۵). بررسی عوامل موثر بر مشارکت دانشجویان در فعالیت های پژوهشی و تولید علم. *نشریه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی*، ۱۲(۴)، ۱۰۷-۹۳.
- مشکینی، ابوالفضل. مؤذن، سهراب، نوروزی، مصطفی (۱۳۹۴). سنجش کیفیت محیط شهری در شهرهای کوچک استان آذربایجان شرقی. *دو فصلنامه پژوهش های بوم شناسی شهری*، ۶(۲): ۳۲-۱۷.
- مکیان، راضیه السادات و کوشه، سید محمد، کلاتر (۱۳۹۴). هنجاریابی پرسشنامه احساس تعلق به مدرسه و ارتباط آن با فرسودگی تحصیلی و انگیزش پیشرفت در میان دانش آموزان شهر تهران، *فصلنامه اندازه گیری تربیتی*، ۵(۲۰)، ۱۳۸-۱۱۹.
- ناطق پور، محمد جواد (۱۳۸۹). نقش خانواده در تقویت احساس تعلق اجتماعی در فرزندان، *نشریه رشد آموزش علوم اجتماعی*، شماره ۳۶، ۳۶-۴۵.
- Allen, K. A., Gray, D. L., Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (۲۰۲۲). The need to belong: A deep dive into the origins, implications, & future of a foundational construct. *Educational Psychology Review*, ۳۴(۲), ۱۱۳۳-۱۱۵۶.
- Allen, K., Slaten, C., Hong, S., Lan, M., Craig, H., May, F., Counted, V. (۲۰۲۴). Belonging in Higher Education: A Twenty-Year Systematic Review. *Journal of University Teaching & Learning Practice*, ۲۱(۵).
- Arslan, G. (۲۰۱۹). School belonging in adolescents: Exploring the associations with school achievement & internalising & externalizing problems. *Educational & Child Psychology*, ۳۶(۴), ۲۲-۳۳.
- Arslan, G. (۲۰۲۱). Loneliness, college belongingness, subjective vitality, & psychological adjustment during coronavirus pandemic: Development of the College Belongingness Questionnaire. *Journal of Positive School Psychology*, 5(۱), ۱۷-۳۱.
- Arslan, G., & Duru, E. (۲۰۱۷). Initial development & validation of the School Belongingness Scale. *Child Indicators Research*, ۱۰(۴), ۱۰۴۳-۱۰۵۸.
- Arslan, G., Allen, K.-A., & Ryan, T. (۲۰۲۰). *Exploring the impacts of school belonging on youth wellbeing & mental health among Turkish adolescents*. Child Indicators Research.
- Arslan, G., Yıldırım, M., Tanhan, A., Buluş, M., & Allen, K. A. (۲۰۲۰). Coronavirus stress, optimism/pessimism, psychological inflexibility, & psychological health: Psychometric properties of the Coronavirus Stress Measure. *International Journal of Mental Health & Addiction*.
- Backhaus, I., Lipson, S. K., Fisher, L. B., Kawachi, I., & Pedrelli, P. (۲۰۱۹). Sexual assault, sense of belonging, depression & suicidality among LGBQ & heterosexual college students. *Journal of American College Health*.

Chatterjee, R., Corriab, A. P. (۲۰۲۰). Online Students' Attitudes Toward Collaborative Learning & Sense of Community. ۳۴(۱), ۶۸-۷۹.

Davis, J. P., Merrin, G. J., Ingram, K. M., Espelage, D. L., Valido, A., & El Sheikh, A. J. (۲۰۱۹). Examining pathways between bully victimization, depression, & school belonging among early adolescents. *Journal of Child & Family Studies*, ۲۸(۹), ۲۳۶۵-۲۳۷۸.

Einhorn, E. (۲۰۲۱). *Remote students are most stressed than their peers in the classroom, study shows*. NBC News. February ۱۵, ۲۰۲۱. <https://www.nbcnews.com/news/education/remote-students-are-more-stressed-their-peers-classroom-study-shows-n۱۲۵۷۶۳۲> (۲۲ Feb. ۲۰۲۱).

Fisher, C. (۲۰۲۱). An Exploratory Study on the Sense of Community Factors in an Online Graduate Courses that Contribute to Educational Satisfaction. A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Education In Educational Policy & Leadership Department of Specialized Programs in Education at Hofstra University, Hempstead, New York.

Goodenow, C., & Grady, K. E. (۱۹۹۳). The relationship of school belonging & friends' values to academic motivation among urban adolescent students. *The Journal of Experimental Education*, ۶۲(۱), ۶۰-۷۱.

Gopalan, M., Linden-Carmichael, A., & Lanza, S. (۲۰۲۲). College Students' Sense of Belonging & Mental Health Amidst the COVID-۱۹ P&emic, *Journal Adolescence Health*, ۷۰(۲):۲۲۸-۲۳۳.

Greyling, A., Appelton, K.M., Raben, A. & Mela, D.J. (۲۰۲۰). Acute glycemc & insulinemic effects of low-energy sweeteners: a systematic review & meta-analysis of randomized controlled trials. *Am J Clin Nutr*, ۱۱۲(۴). ۱۰۰۲-۱۰۱۴.

Hausmann, L. R. M., Schofield, J. W., & Woods, R. L. (۲۰۰۷). Sense of belonging as a predictor of intentions to persist among African American & White first-year college students. *Research in Higher Education*, ۴۸(۷), ۸۰۳-۸۳۹.

Hubble, S., & Boltton, P. (۲۰۲۰). Coronavirus implications for the further & higher education sectors in Engl&. House of Commons Library. Briefing Paper.

Huber, S. G., & Helm, C. (۲۰۲۰). COVID-۱۹ & schooling: evaluation, assessment & accountability in times of crises—reacting quickly to explore key issues for policy, practice & research with the school barometer. Educational Assessment, *Evaluation & Accountability*, ۳۲(۲), ۲۳۷-۲۷۰.

Joan Faruz&eh Ali & Metabhi Qasim. (۲۰۱۰). The concept of sense of belonging & its constituent factors. *City Identity*, ۵(۸). ۲۷-۳۷.

Liu, S., Yang, L., Zhang, C., Xiang, Y., Liu, Z., & Hu, S., et al. (2020). *Mental health services in China during the COVID-19 outbreak*. *The Lancet Psychiatry*, 7(4), 47-50.

Mahama, I., Asante, L. F., Mensah, K. J., Kwaw, R., Amponsae, A. M., Nartey, P. & Opoku, B. E. (۲۰۲۱). Attached or not attached: Does different learning styles exist among students with or without sense of belonging amidst covid-۱۹? *Journal of Educational Technology & Online Learning*, ۴(۲), ۱۷۵-۱۹۲.

Marler, E. K., Bruce, M. J., Abaoud, A., Henrichsen, C., Suksatan, W., Homvisetvongsa, S., & Matsuo, H. (۲۰۲۱). The impact of COVID-۱۹ on university students' academic motivation, social connection, & psychological well-being. *Scholarship of Teaching & Learning in Psychology*. Advance online publication.

Maslow, A. (۱۹۷۰). *Motivation & personality*, New York: Harper & Row.

Mooney, C., & Becker, B. (۲۰۲۱). *Investigating the Impact of the COVID-19 P&emic on Computing Students' Sense of Belonging*, the Computer Science Education Research Track at SIGCSE Technical Symposium ۲۰۲۱ Version of record at:

Murlrooney, H.M., Eaitkelly, A. (۲۰۲۱). Belonging, the physical space of the university campus & how it is perceived by students: A quantitative analysis among a diverse student group. *Journal of Learning & Space*, ۲(۱۰), ۱-۱۳.

Nabila, W. N., Zawawi, A., Othman, Z.S., & Hamid, N. H. (۲۰۲۳). Sense of Belonging Among Students: Its Effects on test Scores for an online and Conventional Mathematics Class. *International Journal Of Academic Research In Business NTERNATIONAL JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH IN BUSINESS AND SOCIAL SCIENCES*, ۱۳(۱۰), No. ۱۰, ۲۲۲۲-۲۲۹۰.

Nasar, J.L., & Julian, D.A. (۱۹۹۰). The Psychological Sense of Community in the Neighborhood. *Journal of the American Planning Association*, ۶۱(۲), ۱۷۸-۱۸۴.

Pedler, M. L., Willis, R., & Nieuwoudt, J. E. (۲۰۲۲). A sense of belonging at university: Student retention, motivation & enjoyment. *Journal of Further & Higher Education*, ۴۶(۳), ۳۹۷-۴۰۸.

Pigliapoco, A. Bogliolo. (۲۰۰۸). The effects of the Psychological Sense of Community in on-line & face-to-face academic courses. *International Journal of Emerging Technologies in learning (iJET)*, ۳(۴), ۶۷-۸۳.

Pittman, L. D., & Richmond, A. (۲۰۰۷). Academic & psychological functioning in late adolescence: The importance of school belonging. *The Journal of Experimental Education*, ۷۰(۴), ۲۷۰-۲۹۰.

Rostosky, S. S., Owens, G. P., Zimmerman, R. S., & Riggle, E. D. B. (۲۰۰۳). Associations among sexual attraction status, school belonging, & alcohol & marijuana use in rural high school students. *Journal of Adolescence*, ۲۶(۶), ۷۴۱-۷۵۱.

Rovai, A. P. (۲۰۰۲a). Building sense of community at a distance. *International Review of Research in Open & Distance Learning*, ۳(۱). Retrieved from

Rowe, F., Steward, D., & Paterson, C. (۲۰۰۷). *promoting school connectedness through whole school approaches*, Health Education, ۱۰۷(۶), ۵۲۴-۵۴۲.

Saiz, J., González-Sanguino, C., Ausín, B., Castellanos, M.A., Abad, A., Salazar, M., & Muñoz, M. (۲۰۲۱). The Role of the Sense of Belonging During the Alarm Situation & Return to the New Normality of the ۲۰۲۰ Coronavirus P&emic (COVID-۱۹) in Spain. *Psychol Stud (Mysore)*, ۶۶(۳): ۳۲۶-۳۳۶.

Salahia, S., Ghasemi, Azarpour, A., & McClellan, A. (۲۰۱۸). Investigating the Effects of Influential Factors on Sense of Community: Life Satisfaction as an Outcome. *Research & Reviews: Journal of Social Sciences*, 38-۴۹.

Samura, M. (۲۰۱۸). Understanding campus spaces to improve student belonging. *About Campus*, ۲۳(۲), ۱۹-۲۴.

Schaller, M., Murray, D. R., & Bangertner, A. (۲۰۱۰). Implications of the behavioural immune system for social behaviour & human health in the modern world. *Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci*, ۳۷۰(۱۶۶۹), ۱-۱۰.

Smith, S., Pickford, R., Sinclair, G., Priestley, J., Sellers, R. & Edwards, L. (۲۰۲۱). Building a Sense of Belonging in students: Using a participatory approach with staff to share academic practice. *Journal of Perspectives in Applied Academic Practice*. Leeds Beckett University.

Strayhorn, T. L. (۲۰۱۹). *College students' sense of belonging: A key to educational success for all students* (۲nd ed.). New York, NY: Routledge.

Taff, S. D., & Clifton, M. (۲۰۲۲). Inclusion & belonging in higher education: A scoping study of contexts, barriers, & facilitators. *Higher Education Studies*, ۱۲(۳), ۱۲۲-۱۳۳.

Thomas, L. (۲۰۱۲). *Building Student Engagement & Belonging in Higher Education at a Time of Change*. Paul Hamlyn Foundation. report-final.

Thompson, K., Wood, D., & Davis MacNevin, P. (۲۰۱۹). Sex differences in the im. pact of secondh& harm from alcohol on student mental health & university sense of belonging. *Addictive Behaviors*, ۸۹, ۵۷-۶۴.

Wighting, M. J., Liu, J., & Rovai, A. P. (۲۰۰۸). Distinguishing sense of community & motivation characteristics between online & traditional college students. *Quarterly Review of Distance Education*, ۹(۳), ۲۸۵-۲۹۵.

Won, S., Hensley, L. C., & Wolters, C. A. (۲۰۱۹). Brief research report: Sense of belonging & academic help-seeking as self-regulated learning. *The Journal of Experimental Education*.

Zhang Y, Zhang H, Ma X& Di Q. (۲۰۲۰). Mental health problems during the COVID-19 p&emics & the mitigation effects of exercise: A longitudinal study of college students in China. *Int J Environ Res Public Health*. ۱۷:۳۷۲۲.